Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

ГРОДЗЕНСКІ УНІВЕРСІТЭТ

ОРГАН ПАРТКОМА, РЭКТАРАТА, ПРАФКОМАЎ, КАМІТЭТА КАМСАМОЛА
ГРОДЗЕНСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА УНІВЕРСІТЭТА ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

№ 11 (135) Серада, 4 красавіка 1990 года

Віншуем!

Іван Платонавіч Мартынаў, загадчык кафедры матэматычнага аналіза, дацэнт, паспяхова абараніў доктарскую дысертацыю. Тэма яго навуковай працы — «Аналітычныя ўласцівасці ўраўненняў і сістэм трэцяга парадку».

Амаль што 10 год выкладчык плённа, творча і крапатліва працаваў над распрацоўкай гэтай тэмы. «Ведаеце, можа не вельмі дакладна вызначаны гады, але я не памылюся, калі скажу, што ўсё сваё жыццё, свае сілы, веды і ўменні прысвяціў напісанню работы».

Добрыя адносіны склаліся паміж І. П. Мартынавым і студэнтамі матэматычнага факультэта. Іван Платонавіч заўсёды растлумачыць незразумелае пытанне, дапаможа вырашыць складаныя матэматычныя задачы.

З гэтага таленавітага выкладчыка і цудоўнага чалавека малодшыя сябры бяруць прыклад. Трэба адзначыць, што тэма дысертацыі — дзяржразліковая. І таму дыпломныя, курсавыя работы студэнтаў з'яўляюцца яе неад'емнай часткай.

АБМЯРКОЎВАЕМ ПРАЕКТЫ ПАРТЫЙНЫХ ДАКУМЕНТАЎ

Улічваючы думкі камуністаў

Шмат падзей адбылося ў партыі за тры месяцы гэтага года. Апублікаваны праект платформы ЦК КПСС да XXVIII з'езда партыі.

Прайшло яго абмеркаванне на партыйных сходах структурных падраздзяленняў універсітэта. Выказваліся розныя меркаванні наконт гэтага дакумента, было шмат прапаноў. Але сёння трэба адзначыць, што мы былі ў гэтым не адзінокія — такія ж прапановы і заўвагі былі і ў выступленнях удзельнікаў сакавіцкага (1990 г.) Пленума ЦК КПСС.

У ходзе абмеркавання супастаўляліся таксама два праекты дакументаў — Платформа ЦК КПСС і Дэмакратычная платформа. Калі не ўдавацца ў падрабязнае абмеркаванне гэтых дакументаў, хачу выказаць наступнае.

Не трэба бачыць ў Дэмакратычнай платформе толькі недахопы (хаця іх там шмат і не з усімі яе палажэннямі я асабіста згодны). Трэба пастарацца ўзяць з яе ўсе тыя ідэі, якія могуць узбагаціць і ўзмацніць пазіцыі КПСС у нашым грамадстве. Многія ідэі ўжо знайшлі сваё адлюстраванне ў нядаўна апублікаваным праекце Статута КПСС.

На мой погляд, абмеркаванне, якое ўжо адбылося, дазваляе ЦК КПСС апублікаваць праект № 2 Платформы да XXVIII з'езда партыі. Такі падыход і ў далейшым дазволіў бы перыядычна абнаўляць гэты дакумент, і да з'езда мы прыйшлі б з больш дасканальным праектам, чым той, які атрымалі.

Хачу адзначыць, што асабіста мяне не задаволіў праект Платформы ЦК КПСС да XXVIII з'езда партыі. Так, гэта крок наперад. Але там замацавана ўсё тое, што сёння ў многім рэальна існуе ў жыцці. А што будзе далей? Дзе прагноз развіцця падзей? Дзе механізм, які забяспечыць выкананне пастаўленых мэт? І шэраг гэтых пытанняў можна прадоўжыць. Адказы на іх трэба шукаць усім разам.

Не менш пытанняў узнікае і пасля азнакамлення з праектам Дэмакратычнай платформы. Асабіста мяне ён таксама не задавальняе. Ёсць неабходнасць шукаць кампраміс там, дзе гэта магчыма, паміж двума крайнімі пунктамі гледжання па тых або іншых пытаннях.

Апублікаваны зусім нядаўна праект Статута КПСС задаволіў мяне ў большай меры, чым праект Платформы, адобраны лютаўскім Пленумам ЦК КПСС. Хаця і тут ёсць пытанні.

Напрыклад, у прэамбуле КПСС вызначаецца як добраахвотнае аб'яднанне аднадумцаў-камуністаў. Але аб тым, хто такі аднадумец-камуніст, праект Статута не гаворыць ні слова.

Дзіўна, што, зыходзячы з камуністычнай перспектывы, КПСС ставіць сваёй мэтай стварэнне ў краіне гуманнага, дэмакратычнага сацыялізму... Пытанне ўпіраецца ў адпаведнасць мэт партыі і яе назвы.

На мой погляд, ёсць неадпаведнасць у параграфах 7 і 13. З аднаго боку — «партыйныя арганізацыі самастойныя ва ўладкаванні свайго ўнутранага жыцця і дзейнасці. Іх рашэнні, калі яны не супярэчаць праграмным мэтам і нормам Стутата КПСС, не могуць быць адменены вышэйстаячымі органамі...». З другога боку— «Рашэнні партыйных органаў абавязковыя для ніжэйстаячых арганізацый». А калі партыйная арганізацыя ў поўных суадносінах з Праграмай і Статутам першай прыняла рашэнне па якому-небудзь пытанню, якое супярэчыць рашэнню вышэйстаячага партыйнага органа, таксама прынятага ў суадносінах з Праграмай і Статутам? Якое з гэтых рашэнняў павінна выконвацца?

Не было б лішнім усё ж вызначыць асноўныя напрамкі работы, па якіх партыйныя органы будуць ствараць камісіі. Гэтае ж пытанне ўпіраецца, у сваю чаргу, у напрамкі работы ўсёй партыі. На мой погляд, іх чатыры і яны пералічаны ў Дэмакратычнай платформе.

Пералік падобных пытанняў можна было б прадоўжыць. Мяркую, што іх узнікне нямала ў ходзе будучага абмеркавання Статута КПСС.

У адпаведнасці з рашэннямі апошняга Пленума ЦК КПБ справаздачы і выбары ў нашай рэспубліцы пройдуць пасля з'езда. Напярэдадзе выбары новага саставу партыйнага камітэта дзяржаўнага універсітэта. Вельмі важная і надзвычай адказная падзея. Тым больш, што сёння, у час перабудовы, партыйнаму цэнтру камуністаў належыць быць больш баявым і актыўным.

В. ПЧЭЛЬНІК,
сакратар партыйнага камітэта універсітэта.

АБ ТЫМ, ШТО ТРЫВОЖЫЦЬ

Ці аб гэтым марылася?

На 5 курсе філалагічнага факультэта ідзе канчатковае размеркаванне. Людзі хвалююцца ля аудыторыі. Нязвыкла ціха, нават размаўляць няма жадання... І адразу прыйшлі ўспаміны аб размеркаванні на філфаку ў мінулым годзе. Ці прыемныя яны, успаміны пра той дзень, калі практычна вырашаецца твой лёс на 3 гады ўперад?

Памятаю, як кожны з нас спадзяваўся на ўсмешку лёсу, на тое, што менавіта яму прызначана хоць не лепшае месца сярод усіх магчымых, але ў недалёкім ад горада мястэчку, у добраўпарадкаванай сярэдняй школе, з нармальным памяшканнем для жылля. 2 чалавекі — Магілёўская, 2 — Віцебская, Мінская вобласці — вось чаго асабліва баяліся, ніхто не жадаў уявіць сябе на месцы тых настаўнікаў...

Вядома, амаль усе загаддзя стараліся «падрыхтавацца» да гэтай падзеі: нехта паспеў выйсці замуж, нават нарадзіць дзіця — спадзяецца на тое, што камісія прызначыць самастойнае размеркаванне (дасць так званы «свабодны» дыплом), нехта неўзабаве прыносіў спраўкі аб хваробе бацькоў, якіх патрэбна пастаянна даглядаць... Ужо пасля размеркавання мы казалі адзін аднаму, што менавіта ў гэтыя дні добра пазнаёміліся...

Першыя ў спісах студэнты выходзілі з аудыторыі з радасным настроем: камсамольская работа, работа ва універсітэце, аспірантура, месца дырэктара ў адной з раённых школ. Астатнія проста з зайздрасцю глядзелі ім услед, і з жахам — на дзверы.

Будзем шчырымі: нямногія ў агульным ліку марылі працаваць настаўнікамі, але ж такія былі: людзі, якія імкнуліся стаць «сейбітамі разумнага, добрага, вечнага», хто з першых і да апошніх дзён вучобы ва універсітэце марыў аб гэтым, хто плённа і самааддана працаваў у піянерскім лагеры, у час педагагічнай практыкі ў школе, каго па-сапраўднаму любілі дзеці і цягнуліся да іх усёй сваёй дзіцячай душой: С. Казейка, Г. Олісава, А. Самуйлава, А. Гаўрыленка, Г. Кавалеўская, Н. Гірда, Г. Якубель. І як было непрыемна і балюча такім людзям, калі яны, будучы лепшымі і па колькасці балаў, не мелі права выбраць для сябе месца пры размеркаванні. Навошта тады ўвогуле падлічваць гэтыя балы, каму яны патрэбны? Здарылася так, што добрыя школы заставаліся зусім не такім дзяўчатам...

Хапіла ў гэты дзень і слёз, і незадаволенасці. Напрыклад, такі штрых да карціны. Жанчына —студэнтка мае дзіця да трох гадоў, муж яе — студэнт гістарычнага факультэта Гродзенскага дзяржаўнага універсітэта імя Я. Купалы. Яна размяркоўваецца ў Магілёўскую вобласць. Чаму ж не мае права на самастойныя пошукі работы, калі ў яе такое становішча?

І вось размеркаванне ў нас засталося ў мінулым. Што мы маем? Хто і дзе працуе? У Магілёве — толькі 1 чалавек, у вобласці — ніводнага. Многія добра ўладкаваліся ў Гродна. Вось адно вельмі засмучае. Здавалася б, школа ў абласным цэнтры: толькі працуй. Але цераз некалькі месяцаў (я не буду называць прозвішчы) збегла са школьнага «пекла» у большменш спакойны дзіцячы садзік большасць выпускнікоў!

А аб чым гавораць тыя, хто працуе, аддаючы ўсе сілы вучням? Катастрафічна не хапае метадычнай падрыхтоўкі, як па літаратуры, так і па мове. Праўда, некаторыя настаўнікі-стажоры з удзячнасцю ўспамінаюць педпрактыку і школьных настаўнікаў, якія змаглі навучыць пісаць канспекты ўрокаў, правільна весці дакументацыю, умела працаваць з дзецьмі ў ролі і настаўніка-прадметніка, і класнага кіраўніка. На жаль, мае таварышы — былыя студэнты філфака — змаглі вызначыць і сказаць вялікае «дзякуй» за веды толькі Але Яўгенаўне Чайко, настаўніцы рускай мовы і літаратуры СШ № 23 г. Гродна, якая разам з тым чытала на 4 курсе методыку выкладання рускай мовы на высокім узроўні.

Ці дапамагаюць канспекты лекцый, праслуханых ва універсітэце, рыхтавацца да працоўнага школьнага дня? Кажуць, амаль што не, вельмі мала. Адрозніваецца праграма ў школе ад універсітэцкай. Толькі зараз, пасля заканчэння, мы адчулі, што літаратуры не ведаем наогул, мовы — таксама. Затое добра наведвалі медыцыну і фізічнае выхаванне, заўжды старанна рыхтаваліся да практычных па замежнай мове.

Цяжка працаваць першы год. Калі плюс да ўсяго прыбаўляецца класнае кіраўніцтва, ды і ў старэйшых класах...

І як вынік: увесь дзень і ноч у галаве — толькі школа, канспекты, класны журнал. Няма цікавасці да працы. Да працы, да якой няма належнай падрыхтоўкі ва універсітэце. І нарэшце, жаданне працаваць у школе, быць настаўнікам паступова знікае...

Н. БЕДЗЬ.

АДБЫЛОСЯ

выступленне артыстаў Дзяржаўнага акадэмічнага хору БССР імя Генадзя Цітовіча перад студэнтамі і супрацоўнікамі універсітэта, школьнікамі, якія ўдзельнічалі ў рэспубліканскай алімпіядзе па беларускай мове і літаратуры.

Спачатку выступіў мастацкі кіраўнік, народны артыст БССР, лаурэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі М. Дрынеўскі. Ён расказаў аб тым, што іх калектыў выконвае не толькі беларускія народныя песні, але і рускія, нават карэйскія. Былі ўжо выступленні хору ў Польшчы, Чэхаславакіі, Карэі, Японіі, у іншых краінах.

Выступленне музыкантаў прысутным спадабалася. Настрой ва ўсіх быў добрым. Мы, гледачы, вельмі ўдзячны гасцям за сустрэчу.

А потым выступалі члены літаратурнага аб'яднання «Надняманскія галасы». Свае вершы чыталі Андрэй Пяткевіч, Едрусь Мазько, Юрась Пацюпа, Юрый Гуменюк і іншыя. Вершы гучалі ўзнёсла, надзённа, хвалявалі думкі і пачуцці.

Г. ПЛАЎСКАЯ.

СПЕЦВЫПУСК

ПРАБЛЕМЫ ЭКАЛОГІІ

Сутыкненне,

АБО НАВОШТА СТУДЭНТАМ НЕБІЯЛАГІЧНЫХ ФАКУЛЬТЭТАЎ ЭКАЛАГІЧНАЯ АДУКАЦЫЯ?

Гэтае пытанне мне неаднаразова прыходзілася чуць ад студэнтаў матэматычнага, фізічнага, гістарычнага і філалагічнага факультэтаў. І выклікана яно тым, што ў цяперашнім навучальным годзе на гэтых факультэтах уведзены абавязковы курс **«Ахова прыроды і рацыянальнае прыродакарыстанне»** у аб'ёме 24 гадзін з выніковай здачай заліку замест чытаемага факультатыўнага курса **«Ахова прыроды»** у аб'ёме 12 гадзін.

Шчыра кажучы, непрыемна чуць такое пытанне ад студэнтаў выпускнога курса, якім літаральна праз некалькі месяцаў давядзецца ўключыцца ў практычнае жыццё нашага грамадства, дзе з усіх вуглоў паўзуць праблемы: трасе ў ліхаманцы эканоміку, крычыць аб сабе мільёнамі галасоў пенсіённая і інвалідная беднасць, на абедзве нагі кульгае ахова здароўя, незразумела, якой гармоніі асобы дамагаецца педагогіка, і над усім гэтым вісіць «дамоклаў меч» — экалагічнае пытанне — жыць ці не жыць. У шэрагу пералічаных праблем першараднымі і неадкладнымі я б назвала задачы экалогіі, бо без іх вырашэння нельга чакаць стабілізацыі ў эканоміцы, а, такім чынам, і рашэння пытанняў сацыяльнага забеспячэння ці рэзкага паляпшэння медыцынскага абслугоўвання, паколькі насельніцтва краіны будзе паўсюдна хворым, немачным і малакарысным для высокавытворчай дзейнасці. Больш таго, пад пагрозай будзе знаходзіцца само існаванне чалавечага грамадства. Але паспяховае рашэнне экалагічных задач магчыма толькі ў тым выпадку, калі кожны чалавек будзе свядома адносіцца да навакольнага асяроддзя і яго праблем. А для гэтага ён павінен быць экалагічна адукаваным, валодаць неабходнымі ведамі, уменнямі і навыкамі індывідуальнага і калектыўнага рашэння актуальных экалагічных праблем і прафілактыкі іх абвастрэння.

Неабходнасць экалагічнай адукацыі была шырока ўсвядомлена ў свеце яшчэ ў пачатку 70-х гадоў і звязана з відавочнымі прыкметамі надыходзячага экалагічнага крызісу. Пачатак быў пакладзены першай Міжурадавай канферэнцыяй па адукацыі ў галіне аховы навакольнага асяроддзя, якая адбылася ў 1977 годзе ў Тбілісі і карэнным чынам актывізавала развіццё прыродаахоўнай асветы.

Дзяржкамітэтам па народнай адукацыі СССР перад ВНУ краіны пастаўлены задачы па ўдасканаленню адукацыі ў галіне аховы навакольнага асяроддзя і намечаны меры па далейшаму паляпшэнню экалагічнай падрыхтоўкі. **Адной з такіх мер з'яўляецца ўключэнне ў вучэбныя планы ўсіх факультэтаў, за выключэннем правазнаўства, універсітэтаў і педагагічных інстытутаў дысцыпліны «Ахова прыроды і рацыянальнае прыродакарыстанне». Увядзенне данага курса на небіялагічных факультэтах дазволіць вырашыць дзве важныя задачы: па-першае, павысіць узровень экалагічнай адукацыі выпускнікоў ВНУ; па-другое, палепшыць экалагічную падрыхтоўку ў сярэдняй школе, паколькі яе змогуць здзяйсняць не толькі настаўнікі біялогіі, але і настаўнікі, выкладаючыя іншыя прадметы і атрымаўшыя экалагічныя веды ў ВНУ.** Рабочая праграма курса ўключае тры асноўныя раздзелы. Першы раздзел «Асновы экалагічных ведаў» змяшчае асноўныя паняцці, заканамернасці, законы экалогіі і сваёй мэтай мае даць тэарэтычныя асновы, якія дазволілі б студэнтам, якія не маюць спецыяльнай біялагічнай падрыхтоўкі, свядома ўспрыняць матэрыял па рацыянальнаму прыродакарыстанню. Другі раздзел «Рацыянальнае прыродакарыстанне» уключае пытанні аб сучасным становішчы навакольнага асяроддзя і прыродных рэсурсаў і шляхах рацыянальнага выкарыстання іх. Сваёй мэтай ён ставіць падрыхтоўку студэнтаў да выбару правільнай пазіцыі пры рашэнні экалагічных праблем у ходзе іх грамадска-карыснай дзейнасці пасля заканчэння ВНУ. Трэці раздзел «Ахова прыроды і школа» уключае матэрыял аб формах экалагічнага навучання ў школе да правядзення прыродаахоўнай асветы ў класнай, пазакласнай і пазашкольнай рабоце з вучнямі.

На жаль, у поўным аб'ёме матэрыял будзе дадзены толькі на 1 курсе фізічнага факультэта. Ва ўсіх астатніх выпадках па патрабаваннях студэнтаў, заснаваных на тым, што ім ужо быў прачытаны факультатыўны курс «Ахова прыроды», дэканаты скарацілі колькасць вучэбных гадзін. Студэнты філалагічнага факультэта ўвогуле патрабавалі адмены гэтага курса, і з гэтай мэтай неаднаразова зрывалі лекцыі. Адкуль такое ўпартае нежаданне вывучаць даны прадмет? Можа быць, гэта абумоўлена высокім узроўнем ведаў у галіне экалогіі? Ды не. Семінарскія заняткі на філалагічным факультэце паказалі абураючую экалагічную безадукацыйнасць студэнтаў, якія не наведвалі лекцыі. Тады ў чым жа прычына? У кнізе «Прырода і мы» вядомы савецкі эколаг-эканаміст М. Я. Лемешаў, які з'яўляецца экспертам ААН па навакольнаму асяроддзю, піша: «В наши дни трудно встретить человека, который бы не понимал необходимости охраны природы. Разумеется, в семье не без урода. Есть, конечно, «уроды» и в большой вселенской семье — мировом сообществе, есть они и в нашей стране». Я не думаю, што студэнты, якія зараз скончаць універсітэт, не разумеюць неабходнасці аховы прыроды. Усё яны цудоўна разумеюць. Больш таго, яны шчыра незадаволены, што ў нас у краіне мала робіцца ў гэтым напрамку, тым не менш, самі нічога рабіць не хочуць. Бяда ў тым, што яшчэ са школьнай парты ў іх сфарміравалася ўяўленне, быццам бы экалогіяй павінны займацца біёлагі, а паколькі яны будуць выкладаць небіялагічныя дысцыпліны, то іх гэта не датычыцца. Але, таварышы дарагія, час зараз іншы. Экалагічнае становішча настолькі абвастрылася, што справіцца з ім можна толькі тады, калі кожны чалавек будзе наладжваць свае ўзаемаадносіны з прыродай на падставе экалагічных законаў, вывучэнне якіх павінна пачацца з дзіцячага сада і працягваецца ў сярэдняй і вышэйшай школе. Гэта надзённая неабходнасць, калі мы хочам захаваць жыццё на нашай планеце. І хочацца верыць, што наша моладзь гэта зразумее і з увагай аднясецца да вывучэння экалогіі.

С. МАГЛЫШ,
дацэнт кафедры біятэхналогіі.

Давайце думаць аб жыцці!

«Гродно — едва ли не единственный город в республике, берущий питьевую воду из реки. По санитарным нормам, станцию водозабора должна окружать охранная зона, 3 пояса. У «речного» нет ни одного. А вокруг — деревянная жилая застройка, без канализации, уличные туалеты, куры, мусорные кучи. Говорят, проект охранной зоны разрабатывается. Видимо, на всякий случай...»

«Гродненская правда» 12 января 1990 г.

Бацька-Нёман, ты моцны і магутны. Твае берагі спрадвеку насялялі белыя русіны — свабодныя, шчодрыя, добрыя людзі. Што ж здарылася з гэтай магутнай ракой? Чаму чалавек, выязджаючы на адпачынак, імкнецца да цяністых берагоў і студзёнай вады, але купацца ў ёй асцерагаецца?

Дрэва моцнае каранямі, якія кормяць яго, а магутныя рэкі — прытокамі, малымі рэчкамі. Наш магутны Нёман вымушаны да канца піць горкую чашу спажывецкіх, блізарукіх адносін чалавека да лёсу зямлі-карміліцы і малых рэк. Ды і самаму Нёману цяжка жывецца. Рэчка хранічна хворая! Гэта не можа не адбіцца на здароўі чалавека. Колькі разоў звярталася да мяне суседка з просьбай растлумачыць прычыны яе алергічных прыступаў у Гродна. Калі яна выязджае з горада, праз тыдзень уся хвароба праходзіць. Прычыны розныя: тут і загазаванасць паветра, і якасць пітнай вады. Зусім не выпадкова да захворванняў стагоддзя (інфаркту, злаякасных пухлін, СНІДу) прыбавіліся і хранічныя захворванні страўнікова-кішэчнага тракту, якія вылечваюцца з вялікай цяжкасцю. Ці не з'яўляецца гэты немач вынікам хлараравання гарадской пітнай вады, павышаным утрыманнем жалеза? Хлор, злучаючыся з жалезам вадаправодных труб, дае новую соль, і можна толькі ўявіць сабе яе ўздзеянне на сапсаваную імунную сістэму чалавека...

Артыкул Т. Нікіцінай **«Лінія жыцця»** — гэта набат звона. Кожны прыведзены факт — дакрананне раскалёным жалезам «аголенага нерва». Проста здзіўляешся жыццёвай трываласці ракі Нёман. Гэтай рацэ з апошніх сіл удаецца захоўваць у сабе жыццё. Такія рачныя экасістэмы ствараліся мільёнамі гадоў і пакуль што вытрымліваюць выпрабаванні чалавекам на трываласць, а калі... не вытрымаюць. Страшна падумаць! Не, тады не адбудзецца знікнення рэдкіх і каштоўных відаў жывёл і раслін. Мы вельмі аптымістычныя. Гэта будзе катастрофа! Вынікам яе можа быць пагібель найбольш цікавай, прывабнай часткі прыроды і вядома ж, тварэння яе — чалавека.

Людзі, адумайцеся, калі вы хочаце застацца людзьмі. Што ж рэальнага зрабіць? Дзе ж шукаць выйсце? У масавым руху грамадскасці. Патрабаваць ліквідацыі ўсіх страшэнных фактаў забруджвання вялікай воднай артэрыі ў імя нашага жыцця, у імя нашага заўтра, якога можа і не быць. Трывожнае становішча з кішэчнай палачкай. У горадзе Чарнаўцы пачалося растройства нервовай сістэмы дзяцей і масавае выпадзенне валасоў, а што заўтра чакае нас? Толькі кардынальнае вырашэнне пытання выратавання Нёмана незалежна ад ведамасных інтарэсаў дасць нам магчымасць з аптымізмам глядзець у наша заўтра.

В. БАХАРАЎ,
дацэнт кафедры біялогіі.

Объявлен [бойкот] против Кому

— Михаил Михайлович, будем откровенны — производство, за которое вы отвечаете, оказалось на грани пропасти. Минувшей осенью Верховный Совет СССР принял решение — перепрофилировать заводы БВК. Правда, через месяц в парламент обратились ученые и специалисты-практики, которые считают такой шаг неверным. А совсем недавно их поддержали депутаты-аграрники. Куда теперь качнется маятник! Положение весьма неустойчивое, и, думается, именно сейчас есть резон еще раз взвесить аргументы противников и сторонников БВК.

— Согласен, тем более, что при обсуждении этой проблемы плюрализм был весьма однобоким. Попытки ученых, знающих дело, много лет серьезно исследующих тему, не могли пробить «глухую оборону» ряда местных и центральных газет.

— К этому мы еще вернемся. Давайте начнем с главного. В разноголосице выступлений против БВК можно выделить три ключевых вопроса: нужен ли нам вообще паприн, безопасно ли его производство для населения прилегающих к предприятиям жилых районов и, наконец, безвредны ли полученные с его помощью продукты! Итак, первый тезис оппонентов — во всем мире отказываются от БВК, только мы усиленно развиваем его производство. Опять все идут «не в ногу»!

— Этот довод кажется сильным лишь тем, кто не знаком с историей вопроса. Лет двадцать назад в Великобритании, Италии, Франции и других странах были разработаны проекты крупнотоннажных предприятий по выпуску микробиологического белка. Эксперты ООН по вопросам питания пришли к выводу, что для здоровья человека и животных он безопасен. Напомню: БВК получают, выращивая дрожжевые микроорганизмы на очищенных нефтяных парафинах. Но в 1976 году цены на нефть резко повысились. Сказалась и конкуренция «королей» сои, две трети мирового производства которой сосредоточено в США и Бразилии. Это и затормозило на Западе широкий промышленный выпуск белка на основе углеводородов.

Мы тоже не рассматриваем БВК как альтернативу другим добавкам с высоким содержанием белка — паприн применяется прежде всего для создания полностью сбалансированного рациона. К тому же при наших крайне скудных ресурсах белковых добавок без БВК просто не обойтись. Ведь даже сейчас, когда ежегодно мы выпускаем более миллиона тонн паприна, Советский Союз вынужден покупать белковые добавки за рубежом. В 1987 году на них пришлось израсходовать без малого полмиллиарда рублей в свободно конвертируемой валюте.

— Что будет, если заводы все-таки решат перепрофилировать!

— Если не найдем замены паприну, потребление свинины снизится на 10, мяса бройлеров— на 13, яиц — на 7 процентов. Наш и так небогатый стол станет еще скуднее. Знают ли об этом люди, которые собираются на митинги и с чужого голоса требуют закрыть заводы? Не уверен...

— Но можно же переориентироваться на более интенсивное производство растительных белков. Именно это предлагают экологи.

— Мы тоже не считаем паприн панацеей от всех бед нашего животноводства. Но есть объективная реальность, с которой приходится считаться и которую мановением волшебной палочки не изменишь. Наше сельское хозяйство испытывает хронический дефицит кормов. А биологическая ценность БВК выше, чем у той же соевой муки. Допустим, заводы закрыты — чем заменим паприн? Соей? Растет она не везде, главным образом в теплых краях. А чтобы компенсировать нехватку кормо[вого] белка, которая неизбежн[о] возникает при перепрофилировании предприятий БВК, надо буде[т] отвести под сою дополнительн[о] 1.7 миллиона гектаров. Для наглядности — это все, подчеркиваю, все посевные площади такой, к примеру, республики, как Молдавия. Реален ли скачок в развитии кормопроизводства? Нет, конечно, это и неспециалисту ясн[о].

К слову, авторы некоторых публикаций спекулировали и на том, что под заводы БВК отводят плодородные земли. Что это — неосведомленность или осознанны[й] расчет на простаков? Ведь вс[е] наши предприятия занимают 66[...] гектаров! Сопоставима ли эта площадь с теми землями, которы[е] пришлось бы засеять соей?

— Подытожим: вы считаете, ч[то] Запад отказался от микробиоло[]гического белка, ориентируя[сь] прежде всего на рыночную конъюнктуру, а не потому, что он вре[]ден. Но страсти-то вокруг БВ[К] вспыхнули после того, как был[а] поставлена под сомнение его бе[з]опасность.

— Не худо бы вспомнить, к[то] именно «усомнился» в ней. Д[о]статочно напомнить публикацию [в] «Комсомольской правде» под з[а]головком «Бомба почтальона В[а]сильева». Ну, кого интересуют р[е]зультаты исследований множест[ва] институтов, заключения компетен[т]ных специалистов, мнение экспе[р]тов ООН?

— Пожинаем, что посеяли. Ск[о]лько глобальных, а на повер[ку] вздорных и вредных проект[ов] было освящено именем нау[ки]. Сколько «карманных» исследов[а]телей умело их «обосновывал[и]». Да и бум вокруг БВК не с бухт[ы]-барахты начался. Гнилостный [з]пах очистных сооружений прог[]тал Кириши, состав сточных в[од], которые сбрасывались в ре[ку] Волхов, был ниже всякой крити[ки]. Не случайно же санитарные слу[ж]бы потребовали остановить пр[о]изводство.

— Не случайно. И, кстати, пр[а]вильно сделали. Не буду говор[ить] о целом ряде технических ош[и]бок и просчетов руководител[ей] завода, в результате которых з[...]

КАРЫСНАЯ ІНФАРМАЦЫЯ

РАДИОМЕТРЫ

Конструкторы Белорусского производственного объединения «Экран» приступили к подготовке опытной партии бытовых дозиметров. Приборы будут иметь цифровую индикацию. С их помощью можно измерять уровень бета- и гамма-излучения в помещении, на почве, определять степень загрязнения продуктов питания.

Выпуск индивидуальных дозиметров начат также на заводе измерительных прибор[ов] в Гомеле.

Высокое качество, над[еж]ность, технологические хар[ак]теристики показали бета- и га[м]ма-радиометры «Сосна», разр[а]ботанные авторским коллек[ти]вом Института ядерной эн[ер]гетики АН БССР, и гамма-[ра]диометры, созданные в Инс[ти]туте прикладной физики [АН] БССР и Минском научно-исс[ле]довательском приборостр[...]

СПЕЦВЫПУСК

«крестовый поход» биотехнологии. он выгоден?

На вопросы корреспондента ПВ отвечает зам. министра медицинской промышленности СССР М. СОБОЛЕВ

чительно ухудшилась очистка стоков. Подчеркну главное — запрет касался гидролизного производства. Но «инициативная группа», возглавляемая почтальоном, потребовала закрыть и другое производство — паприна, хотя к нему серьезных претензий не было.

— Но не будете же вы отрицать, что были и загрязнение воздуха белковой пылью, и вспышка аллергических заболеваний. Что, несмотря на требования потребителей, львиная доля паприна выпускается не в гранулированной форме, а в виде порошка.

— Все мы, работающие в биотехнологии, отнюдь не идеализируем состояние отрасли. Но считаем — нужно не закрывать предприятия, а добиваться высокой экологической чистоты производства. Не стану перечислять, что было сделано в Киришах, Ангарске и на других заводах. Скажу о результате — за первое полугодие минувшего года в Киришах проведено более полутора тысяч анализов воздуха, но лишь в двух отмечено наличие белка, причем его концентрация в 10—100 раз ниже ПДК. А за второе полугодие в таком же количестве проб белок не обнаружен вообще.

— Член-корреспондент АН СССР А. Яблоков писал, что долго не мог понять уклончивую позицию медиков, пока не узнал, что в конце семидесятых годов Главмикробиопром выделил Институту питания АМН СССР 800 тысяч рублей на строительство лабораторного комплекса.

— И его сотрудники до сих пор расплачиваются «нужными» заключениями? Корректны ли такие заявления? Во-первых, никаких денег мы на строительство не давали — институт, кстати, и поныне размещается в старом здании. Во-вторых, уж кто-кто, а А. Яблоков — то знает, что в комплексных исследованиях микробиологического белка участвовали три десятка научных институтов.

Люди, несущие юридическую и моральную ответственность за безопасность использования паприна — ученые и практики, наконец, зарубежные покупатели, которые тоже испытывали БВК, единогласно подтверждают безопасность его производства и применения.

С удивлением читаю в прессе панегирик лидеру очередной «инициативной группы», который поехал в Новосибирск, чтобы организовать «новый виток» работы по БВК. Как будто проблему не изучали пятнадцать лет десятки институтов. Как будто через многолетние государственные испытания не прошли сотни тысяч тонн продукта. И вот пожалуйста — нужен новый «виток».

— Похоже, мы тоже сделали виток и вернулись к разговору о том, как ведется в прессе полемика по проблеме БВК...

— Полемика предполагает определенный уровень компетентности и возможность высказаться обеим сторонам. Ни того ни другого нет в кампании, которая развертывалась по хорошо известному еще со времен средневековья сценарию «охоты за ведьмами». В ход шли любые домыслы и прямая дезинформация. О ляпсусах я уж и не говорю. Журнал «Советский Союз», к примеру, удивил зарубежных читателей «научным» откровением: «В Киришах делают белок из глицерина». Даже школьник, прилежно изучающий химию, не перепутает глицерин с парафинами.

Очередная сенсация — в центральной прессе появляется статья собкора, с удовлетворением отмечающего, что борьба против строительства под Казанью завода кормового лизина развивается успешно. Автор цитирует доцента кафедры микробиологии Казанского университета: «Пыль белково-витаминных концентратов отнесена к первому классу опасности, то есть приравнена по токсичности к парам ртути, синильной кислоты и других ядов».

— Сильно сказано...

— Не думаю, что классы опасности перепутал микробиолог. Видимо, журналист неточно его понял. Но заметьте, он даже не задался вопросом, почему же миллион тонн такого страшного «яда», ежегодно скармливаемого животным, до сих пор не погубил всю живность в стране? Ну ладно, не хватает знаний, но элементарная логика должна же быть.

Но... слово сказано, читатели взбудоражены. Кто ж теперь станет слушать специалиста, если он попытается объяснить — да, БВК обладает определенной аллергической активностью. Как, впрочем, и другие продукты, содержащие белок, например, обычная пшеничная мука, соевый порошок. Однако далеко не у всех вызывает реакцию, на большинство людей паприн не оказывает никакого, в том числе и аллергического воздействия. Кому это интересно? Вот синильная кислота — это да!

— Так вы полагаете, что некоторые выступления против БВК вызваны просто стремлением к сенсации!

— Не исключаю. Но не это опасно. Читатели, наверное, помнят сенсацию о щуке, проглотившей и потом отрыгнувшей живую собаку, опубликованную серьезными газетами. Потом «утку» опровергли. Сенсация не так страшна хотя бы потому, что не очень правдоподобна. Думаю, только уж темный человек поверит в то, что белок так же ядовит, как и синильная кислота. Куда тревожнее то, что пресса охотно предоставляет свои страницы противникам БВК, а контраргументы ученых игнорируются.

— Древние в таких случаях советовали — ищи, кому выгодно...

— Совет хорош и вряд ли устарел. Но сначала посмотрим, кому невыгодно сворачивание биотехнологической программы. Прежде всего каждому из нас — страна теряет продовольственные ресурсы, сдает завоеванные научно-технические позиции. Кстати, уникальное оборудование, специфичная технология практически исключают возможность перепрофилировать предприятия. Невыгодно местным органам, которые лишаются ценного продукта, необходимого буквально в каждом регионе.

Требование «закрыть биотехнологию!» напоминает хорошо известные всем истории, как мы «закрывали» кибернетику, генетику и многое другое. Кстати, для справки — люди, нагнетающие страсти вокруг БВК, по самым скромным подсчетам, уже нанесли ущерб как минимум на 150 миллионов рублей.

Теперь — кому выгодно? Безусловно, тем, кто стремится к популярности любой ценой, кого не смущает даже слава Герострата. Кроме того, некоторым недальновидным руководителям, которые ради ведомственных или местнических интересов готовы поступиться общегосударственными. И, наконец, американскому, «соевому» лобби, которое четыре года назад вышло на советский рынок и теперь в связи со снижением цен на нефть и газ озабочено возможностью серьезной конкуренции со стороны производителей микробиологического белка.

— Вы считаете, что кампания против заводов БВК инспирирована!

— Не могу утверждать это определенно. Но ведь не секрет и то, что кое-кто на Западе сейчас с удовлетворением потирает руки, сжимающие «соевый» поводок. Не случайно же влиятельный американский сенатор, бывший вице-президент США Г. Хэмфри говорил: «Соя — новая форма власти, новая валюта, новая размерность языка нашей дипломатии». Когда я вижу, что объявлен «крестовый поход» против биотехнологии, я обязан спросить — кому он на руку? Как заместитель министра я должен анализировать факты во всей их взаимосвязи, здраво оценивать ситуацию и прогнозировать ход событий. Не имею права на логику репортера, который ставит в один ряд кормовой белок и синильную кислоту.

«Партийный вестник», № 11 (37), март — 90 (сокращенный вариант).

КАРЫСНАЯ ІНФАРМАЦЫЯ

ДЛЯ БЕЛОРУССИИ

тельном институте. С их помощью можно оперативно и достоверно определять уровень поверхностного радиационного заражения.

В 1990 г. на предприятиях Минска и Гомеля планируется выпустить 15 тысяч приборов. Первые партии дозиметров будут бесплатно направлены в районы Гомельской и Могилевской областей. Примечательно, что вся продукция будет распространяться только в населенных пунктах республики.

В связи с осуществлением в Белорусской ССР мероприятий по ликвидации последствий аварии на Чернобыльской АЭС, Международное агентство по атомной энергии (МАГАТЭ) приняло решение о выделении республике 50 тыс. долларов для оказания срочной технической помощи.

На эти средства будут приобретены дозиметры и необходимое оборудование для использования их в районах, загрязненных радиоактивными элементами. В перспективе агентство планирует начать осуществление долгосрочного проекта технической помощи, реализация которого позволит создать эффективную систему мониторинга за уровнем радиации на территории, подвергшейся радиационному заражению.

По материалам газеты «За передовую науку». 1989 г.

ПОГЛЯД НА ПРАБЛЕМУ

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ЛІЗІН

КАР.: — Ваш пункт гледжання наконт інтэрв'ю, якое мы сёння прапануоўваем чытачу.

А. І. ВАСКАБОЕЎ:

— Хачу адзначыць, што гэта першае выступленне ў цэнтральнай прэсе, аргументаванае на карысць развіцця біятэхналагічнай вытворчасці.

Справа ў тым, што да гэтага часу друкаваліся пераважна меркаванні тых, хто выступаў супраць біятэхналогіі. Але ў асноўным выступленні былі заснаваны на эмоцыях, не абапіраліся пры гэтым на пэўныя даследаванні. Ігнаравалася думка вучоных — спецыялістаў у гэтай галіне навукі.

Інтэрв'ю цікавае тым, што тут кампетэнтна паказана неабгрунтаванасць шэрагу сцвярджэнняў супраць біятэхналагічнай вытворчасці, якія ў вялікай колькасці прапаноўвала чытачам, напрыклад, «Комсомольская правда».

Мае меркаванні па данаму пытанню, якія я прапаноўваю чытачам, падрыхтаваны яшчэ два гады назад. Прапанаваў іх «Гродненской правде», але артыкул не надрукавалі, нават не паведамілі, па якой прычыне. А вось матэрыялаў, у якіх былі адны эмоцыі, — друкавалі шмат.

Такім чынам, многіх хвалюе сёння пытанне: быць ці не быць заводу ў Скідзелі! Хацелася б, каб людзі перш за ўсё звярталі ўвагу на наступнае. Пытанне могуць вырашыць толькі людзі кампетэнтныя, сапраўдныя прафесіяналы. Гэта — па-першае. Па-другое, калі мы гаворым аб плюралізме, то трэба чуць два бакі. І, па-трэцяе, нельга рабіць сабе палітычны багаж, карыстаючыся непаінфармаванасцю асноўнай масы насельніцтва...

Некалькі слоў гісторыі. На падставе адпаведных пастаноў ад 1986 года было вырашана ў г. Скідзелі ў 28 кіламетрах ад Гродна будаваць біяхімічны завод па вытворчасці незаменнай амінакіслаты — лізіну.

У комплекснай праграме навукова-тэхнічнага прагрэсу краін — членаў СЭУ у якасці першачарговых задач біятэхналогіі вызначаны такія: стварэнне і шырокае народнагаспадарчае асваенне каштоўных кармавых дабавак і біялагічна-актыўных рэчываў (кармавога бялку, амінакіслот, фяркментаў, вітамінаў, ветэрынарных прэпаратаў і г. д.) для павышэння прадукцыйнасці жывёлагадоўлі, новых метадаў біяінжынерыі для эфектыўнай прафілактыкі, дыягностыкі і тэрапіі асноўных захворванняў сельскагаспадарчых жывёлін.

Любы падручнік па біятэхналогіі падкрэслівае, што сучаснаму грамадству цяжка ўявіць сваё існаванне без шырокага выкарыстання прадуктаў, атрыманых з дапамогай мікраарганізмаў. Прамысловая мікрабіялогія — аснова нашай сучаснай біятэхналогіі. Вытворчасць незаменных амінакіслот, неабходных для збалансаванасці па амінакіслотнаму саставу дабавак, безумоўна, неабходная. Гаспадарчай практыкай даказана, што прымяненне лізіну ў жывёлагадоўлі дае вельмі высокі эканамічны эфект. Унясенне толькі адной тоны гэтай амінакіслаты ў зерневыя кармы (дэфіцытныя па яе колькасці) дазваляе зберагчы дзесяткі тон фуражу. Да будаўніцтва біяхімічнага завода па вытворчасці лізіну ў Скідзелі прыступілі, але пасля многіх публікацый у друку супраць выступіла шматлікая грамадскасць. Ніхто не хоча зразумець, што зыходнай сыравінай для вытворчасці лізіну з'яўляецца цукар, што мікраарганізмы, якія сінтэзіруюць лізін (брэвібактэрыі) не патагенныя, што вытворчасць кармавога канцэнтрату лізіна — гэта безадходная тэхналогія, што «прывязка» такіх заводаў да цукровых камбінатаў, па сутнасці, садзейнічае перапрацоўцы іх прамстокаў і значна паляпшае экалагічныя абставіны. Прыходзіцца выступаць перад людзьмі, растлумачваць тэхналогію вытворчасці, даказваць, што ў развітых краінах Захаду лізін атрымліваюць у вялікіх аб'ёмах, нават у вастроўнай Японіі выпрацоўваецца ў год у 3 разы больш лізіна, чым у СССР.

Я чытаю ва універсітэце курс «Асновы біятэхналогіі» і ведаю, як мы адстаем у гэтай галіне ад развітых прамысловых дзяржаў. Без біятэхналогіі, якая з'яўляецца альтэрнатывай хімічных вытворчасцей, ні ў сельскай гаспадарцы, ні ў медыцыне, ні ў экалогіі мы не выйдзем на сучасны ўзровень развіцця нашай краіны. Вельмі правільнае назіранне, што асноўная супярэчнасць сучаснага працэса дэмакратызацыі — супярэчнасць паміж масавасцю і кампетэнтнасцю. Чым складаней пытанне, тым вужэй кола людзей, здольных вынесці правільнае рашэнне, а, значыць, і менш масавасць. Таму трэба асцерагацца псеўдадэмакратычнага прынцыпу, які спаведуе тэзіс, што калектыў заўжды мае рацыю. Менавіта таму неабходна прыслухоўвацца да меркаванняў спецыялістаў. Задумайцеся толькі, што піша «Гродненская правда».

«Сёння вядома, што бялкова-вітамінны пыл, які будзе непазбежна знаходзіцца ў паветры, аднесены Міністэрствам аховы здароўя да таксічнасці такіх моцнадзейнічаючых ядаў, як пары ртуці, сінільная кіслата. І зноў жа, нельга выключыць магчымасць аварыйных выкідаў». Чаго тут больш: слухаў, падтасовак, запалохванняў, жудасных выдумак, класічнай «лысенкоўшчыны»? Гэта ж трэба дадумацца! Бялок і цыяністы калій адно і тое ж. Тут і кроў застыне ў жылах.

Да супрацоўнікаў жа біяфаку Гродзенскага універсітэта імя Я. Купалы прымяняюцца метады бульварнага друку, затыкання ім роту. Вось другое выступленне ў «Гродненской правде» № 118 за 21 чэрвеня 1988 г., на гэты раз дырэктара Інстытута біяхіміі АН БССР акадэміка АН БССР Ю. М. Астроўскага: «Хачу выказаць сваё меркаванне аб будаўніцтве Скідзельскага біяхімічнага завода. Так, лізін патрэбен сельскай гаспадарцы, і завод апраўданы з пункту гледжання карыснасці справе. Але ёсць і іншы бок праблемы — гэта бактэрыяльная вытворчасць. Шкоднасць, звязаная з алергеннай прыродай бактэрыяльных бялкоў, для чалавека несумненна».

Вось так. Раз гэта мікрабіялагічная вытворчасць, то і будаваць завод нельга. І няма справы да таго, што завод выраблне не мікробную масу, а амінакіслату. Зноў жа, міфічныя пагрозы аб алергеннасці мікробных бялкоў, і няма ні слова аб сутнасці праблемы. А як быць з півам, кефірам, хлебам? Іх жа атрымліваюць з дапамогай мікраарганізмаў. І зноў скажэнне фактаў. Ёсць ПДК на бялкі. Але што здзіўляе — дык гэта манера вядзення дыскусіі. Іншы бок проста абвінавачваюць у хабарніцтве. І гучыць заклік: «Не верце ім, людзі, іх купіў завод з вантробамі» (а завод яшчэ на паперы). А тлумачальная работа біяфака Гродзенскага дзяржаўнага універсітэта імя Я. Купалы — гэта скокі пад дудку Мінмедбіяпрама — вось і ўся дыскусія. Аб якой тут цярпімасці да іншага пункту гледжання, уменні весці спрэчку, добразычлівасці да малодшых, нарэшце, можа ісці гаворка. І ўзнікае толькі адно пытанне: ці маю я, па разуменню людзей кампетэнтных, маральнае права, як універсітэцкі выкладчык, удзельнічаць у адпаведных дыскусіях і займацца асветніцкай справай, ці, каб спадабацца Ю. М. Астроўскаму; крычаць, што дасягненні мікрабіялогіі і біятэхналогіі прывядуць нас да пагібелі?

А. ВАСКАБОЕЎ,
доктар біялагічных навук, прафесар.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

Зараз часопісы вяртаюць спадчыну вялікіх рускіх філосафаў: У. Салаўёва, М. Бярдзяева, П. Фларэнскага, Г. Шпета ды іншых. З-за немагчымасці надрукаваць поўныя творы, часамі публікуюць урыўкі, выбаркі з работ. Гэтыя публікацыі «размачнічваюць» нашу свядомасць, зарыентаваную на дагматы, на «вечныя ісціны».

Пра беларусаў гавораць, што мы больш народ паэтаў, чымся філосафаў, дый занятыя вечным адраджэннем, змаганнем за элементарныя правы, не так шмат мелі часу сягаць у метафізічныя глыбіні. Але гэта няпраўда, што «беларусы нікога не маюць». Літаб'яднанне «Наднёманскія галасы» пачынае шэраг публікацый «Беларуская думка», — пачынае менавіта з М. Багдановіча, бадай ці не цэнтральнае постаці ў нашай культуры, не толькі паэта, але й першага крытыка, таленавітага публіцыста. Большасць яго работ ёсць у Зборы твораў. Ды, раскіданыя па рэцэнзіях, нататках, думкі яго недаступныя нават філолагам. Таму погляды М. Багдановіча на культуру, адраджэнне ў выбарках прапаноўваем чытачу. Яны ў цяперашняй сітуацыі раставяць многія кропкі над «і».

...што такое той «народны дух»! На ім няма ані кляйма, ані пломбы, а таму пад яго пакрыццём, канечне, будуць занасіцца ў нашу пісьменнасць і наследаванні з вялікарускай ды ўкраінскай народнай паэзіі, пад уплыў каторых так лёгка падпасці, і ўласныя нікчэмныя выдумкі, і яшчэ шмат чаго.

...баронячы наш народ, мы павінны бараніць і нашу культуру. І што б там ні было, а гмах яе, калісці распачаты, павінен быць збудаваны да канца.

...за восем-дзевяць год свайго праўдзівага існавання наша паэзія прайшла ўсе шляхі, а пачасці і сцежкі, каторыя паэзія еўрапейская пратаптывала болей ста год.

Беларускіх вершаў у нас яшчэ не было — былі толькі вершы, пісаныя беларускай мовай.

М. БАГДАНОВІЧ.

М. Багдановіч — крытык, публіцыст

«...а гмах яе, калісці распачаты, павінен быць збудаваны да канца».

Бяручыся за характарыстыку і апісанне беларускага нацыянальнага руху, вызначым перад усім суадносіны паміж ім і агульнаеўрапейскім прагрэсам. Асноўныя лініі гэтага апошняга выявіліся цвёрда і ясна: менавіта яны вядуць у бок усё большага і большага павелічэння драблення культур увогуле і літаратур у прыватнасці. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова беглага агляду ланцуга найбольш значных і выразных фактаў з гісторыі еўрапейскіх культур.

Можна паказаць толькі... недарэчнасць тэрміна «культурны сепаратызм»...

Народная душа, раскрываючыся і шукаючы для таго адпаведных форм, выяўляецца ў паэзіі праз такое магутнае з'явішча, як уласнатворная мова, а ў песеннай паэзіі і праз нацыянальны склад вершаў, нацыянальны стыль яго.

Намагаючыся зрабіць нашу паэзію не толькі мовай, але і духам, і складам твораў шчыра беларускай, мы рабілі б цяжкую памылку, калі б кінулі тую вывучку, што нам давала светавая (найчасцей еўрапейская) паэзія.

...наша пісьменнасць няразвітая і каравая, але вялікім пачуццём напоўнена ўсё яе цела, не на грашовых справах трымаецца яна і ніколі не пойдзе чысціць боты капіталу!

Бегла выбіраючы і сумуючы факты, паводле сваёй агульнапрызнанасці спрэчцы непадлеглыя, мы ўпэўніваемся, што беларуская культура ані не з'яўляецца проста варыянтам культуры вялікарускай. Наадварот, у сваім абліччы, перад намі знайходзяцца два самастойныя культурныя комплексы, з самага ж пачатку ростам і развіццём незалежныя адзін ад аднаго. Родныя між сабою і паводле бытавых першаасноў, і паводле ўздзеянняў, накіраваных з вонку, і паводле падзей далейшага гістарычнага развіцця, яны, натуральна, прыйшлі да далёка не адпаведных канчатковых вынікаў.

Справа ў тым, што ўжо к канцу XIII ст. (паводле аўтарытэтнага сведчання праф. Карскага) беларуская народнасць выступае сфармаванаю ў сваіх асноўных рысах, апярэдзіўшы ў гэтых адносінах народнасць вялікарускую, якая, такім чынам, не магла ўздзейнічаць на працэс узнікнення яе.

Што да вялікарускага народу, то ход яго развіцця агульнавядомы. Асіміляваўшы масу фінскіх плямёнаў, засвоіўшы іх прыстасаваны да навакольных умоў бытавы ўклад і, значыць, адхіліўшыся ад спрадвечнага славянства як антрапалагічна, так і культурна, ён у давяршэнне ўсяго перажыў эпоху татаршчыны і апынуўся амаль абсалютна адрэзаным ад Заходняй Еўропы.

Беларускі ж народ, цалкам увайшоў ў Літоўскае гасударства, развіваючыся, як і раней, на старым корані, вытвараючы такім парадкам культуру, незалежную ад культуры вялікарускай і з самага ж пачатку адрожняўшуюся ад яе. Адным з бакоў гэтага развіцця быў узрост беларускай пісьменнасці, каторая з таго часу патроху становіцца на пэўны грунт.

Першае, што тут кідаецца ў вочы — гэта брак паэтычных твораў, усюды раджаючыхся толькі ў кашульцы роднага слова.

Але замацаванне і развіццё старых культурных асноў з'явілася ўсяго адным бокам у працэсе наступальнага руху беларускай нацыянальнасці. Можа быць, менш буйное значэнне мела збліжэнне з Заходняй Еўропай, з якою яна здаўна вяла ажыўленыя зносіны дзякуючы сувязям як геаграфічным, так і эканамічным. Гэтае збліжэнне тым больш варта адзначыць, што менавіта з гэтай пары ў выпрацоўцы беларускай культуры ўдзельнічае не толькі шэрая вёска, але і гандлёвы горад еўрапейскага тыпу, горад, арганізаваны на асновах магдэбургскага права. Ён зрабіў беларускую культуру больш маляўнічаю, шматгранною, увёў яе ў ход Заходнеяеўрапейскага жыцця і стаў, такім чынам, перадавым фарпастом Заходняй Еўропы на ўсходзе.

Аднак, наўслед за апісаным «залатым векам» у гісторыі беларускай культуры пачаўся перыяд упадка. Межавым каменем паміж імі з'яўляецца дата знішчэння ў дзяржаўным абароце Вялікага княства Літоўскага карыстання беларускай моваю і замена гэтай апошняй польскаю.

Толькі асноўныя першапачатковыя элементы культуры (накшталт мовы, звычаяў, і да т. п.) утрымліваў ён (народ—Ю. П.) за сабою, а ўсё астатняе, само па сабе, гэтак бы мовіць «цымус» яго папярэдняга развіцця, было асімілявана, уваброна ў сябе польскаю культураю і з гэтых часоў фігуруе пад польскаю шыльдаю, будучы па сутнасці беларускім.

Некалькі падтрымлівала беларускую культуру ўніяцкае святарства, бо вунія была распаўсюджана амаль выключна сярод простага народу і з'яўлялася ў краі як бы нацыянальнаю беларускаю рэлігіяй. Пачынаючы з канца XVIII стагоддзя ўніяцкім святарствам на беларускай мове гаварыліся казані, выдаваліся рэлігійныя песнапенні і да т. п. Апошняй праявай гэтай дзейнасці з'яўляецца выдадзены ў 1837 г. беларускі катэхізіс; праз два гады адбылося ўз'яднанне ўніятаў, катэхізіс спалены, казань на беларускай мове забаронена.

...у 40-х гадах мінулага стагоддзя мы спатыкаемся з гняздом мерапрыемстваў, якімі імкнуліся дабіць беларускую культуру...

Міжволі пытаешся: хто ж больш зрабіў дзеля апалячвання беларусаў — паланізатары ці «русіфікатары»?

...падняцце ўзроўню беларускай народнай культуры — было магчыма адно пры наяўнасці шырокіх інтэлігентных сіл, але ў Беларусі культурны слой насельніцтва складаецца, па-першае, з чыноўніцкага балота, дзе задаюць тон агульнаімперскія адкіды, якія робяць сабе тут на нацыянальна-рэлігійным цкаванні кар'еры, па-другое, з польскіх нацыяналістаў, нарэшце, па-трэцяе, з гэбрэйскай буржуазіі.

Беларускай інтэлігенцыі не было, і яе неабходна было выпрацаваць. Гадавальнікам для яе і з'явілася «Наша ніва».

На наш погляд, усякі інтэлігент неабходна мусіць здавальняць наступным запатрабаванням: па-першае, ён павінен мець імкненне да ведаў, па-другое, ён павінен імкнуцца несці свае веды на карысць народу.

Так, напрыклад, мы самі падкрэсліваем, што гэтая формула пакідае прафесара, служку інтарэсаў буржуазіі, па-за інтэлігенцыяй, і ў той жа час можа ўключыць у яе, скажам, напаўпісьменнага рабочага з адпаведнаю духоўнаю закваскай. Скажам больш, — менавіта ў гэтай рысе мы бачым найбольшую каштоўнасць прапанаванага намі азначэння.

Значыць, тыя слаі насельніцтва, якія пераважна вылучалі са свайго асяроддзя інтэлігенцыю, зараз яе не вылучаюць, або дакладней, вылучаюць у шмат меншай колькасці.

...гонар вылучэння са свайго асяроддзя інтэлігенцыі ніколі не быў замацаваны за нейкім класам, і спакваля перайходзіў ад аднаго да другога, няўхільна набліжаючыся да дэмакратычных слаёў насельніцтва.

Гэты сцяг ад дваранскае інтэлігенцыі перайшоў да інтэлігенцыі сярэдніх слаёў і, трэба меркаваць, будзе скора аддадзены гэтаю апошняю ў рукі з'яўленае ёй на змену інтэлігенцыі працоўнае, г. з. сялянскае і рабочае.

Заслугі папярэдніх пакаленняў рускае інтэлігенцыі вялікія і неаспрэчныя. Аднак варта прызнаць, што імкненне несці свае веды на карысць народу было здзейснена ёю далёка не ў той ступені, якой вымагала яе маральнае стварэнне.

Новы слой інтэлігенцыі, які адкладаецца на нашых вачох, мае абсалютна іншую афарбоўку. Ён утварыўся з элементаў, праўда, менш складаных, і менш культурных, але затое больш дзелавых, больш здаровых і працаздольных.

...нацыянальныя рухі — вынік творчасці народнае інтэлігенцыі, народжанае пасля 1905 года; менавіта ў гэты час пачалося, ці прынамсі набыло асаблівую шырыню, адраджэнне... народнасцей...

Глыбока дэмакратычным з'яўляецца і беларускі рух. Створаная ім літаратура не толькі ідзе амаль выключна ў народ, але і ў значнай ступені з'яўляецца прадуктам дзейнасці самога народа ці, дакладней, узнікла ў яго нетрах інтэлігенцыі. Такога ж складу інтэлігенцыя адыгрывае адметную ролю і ў літоўскім і ў украінскім нацыянальным адраджэнні.

Яна ж канчаткова замацавала і дэмакратычнае аблічча яго ідэялогіі. Беларусі народ (як яго інтэлігенцыя) цалкам належыць да працоўных класаў насельніцтва. Таму абарона і падкрэсліванне нацыянальных правоў беларускага народа ёсць абарона і падкрэсліванне правоў працоўнага слою края. Паняцце «нацыя» і «дэмакратыя» у дадзеным выпадку дакладна супадаюць. Гэта пазбавіла беларускі рух ад паталагічных бакоў гэтак нярэдкіх у нацыяналізме шматкласавых народаў. Абараняючы інтарэсы свайго народу і кладучы ў аснову гэтае дзейнасці наяўнасць самастойнае беларускае нацыянальнасці і беларускай культуры, беларуская інтэлігенцыя ніколі не ўпадала ў шавінізм, не імкнулася да ўмалення правоў суседніх нацыянальнасцей на ўсю паўнату самастойнага культурнага развіцця. У прыватнасці, яна вітае рост як вялікарускае, так і польскае культуры ў краі, дабіваючыся толькі таго, каб гэты рост не меў сабе за аснову дэнацыяналізацыю беларускага народу.

Нацыянальныя дамаганні беларускага руху элементарныя і невялікія, далей аўтаноміі Беларусі яны не ішлі, ды і гэтае апошняе патрабаванне ніколі з настойлівасцю не вылучалася. Улаўленне беларусаў ва ўсякага рода «измах» з'яўляецца заработкам...

Перад усім, вельмі спрэчным уяўляецца мне сцверджанне ...што спробы падняць беларусаў на ўзровень самастойнае нацыі аказаліся няўдалымі. Дакладней адваротнае: яны былі надта ўдалыя: нягледзячы на адміністратыўныя праследы, цкаванне з боку рускіх і польскіх шавіністаў і да таго падобныя ўмовы.

Што да практычных планаў... то ў іх вельмі дзіўная адна акалічнасць: калі паланізацыя патрэбная для беларускага народа, то чаму... толькі для беларусаў-католікаў, а не для ўсяго беларускага народа цалкам? І, наадварот, калі яму неабходна русіфікацыя, то чаму яна непажадана сярод беларусаў, якія прытрымліваюцца каталіцтва? Бо ж розніца ў веравызнаннях не расколвае беларускі народ на дзве непадобныя паводле культуры велічыні. Бо ў беларуса, а ці ён католік ці праваслаўны, адзін і той жа псіхічны тып, мова, бытавы ўклад.

... напрыклад, у Віленскім, Лідскім і Ашмянскім уездах Віленскае губерніі колькасць палякаў паказана ад 50 да 100%, у Дзісенскім, Вілейскім і Свенцяцкім — ад 30 да 50%, у Мінскім — таксама, у Дрысенскім (Віцебская губ.) — ад 20 да 30% і г. д. Складаецца ўражанне, што гэта польскі край толькі памылкова названы Беларуссю. А між іншым, тут жыве суцэльнае беларускае (калі-некалі літоўскае) насельніцтва, палякі ёсць адно ў гарадох ды ў польскіх маёнтках; нарэшце да палякаў з вялікаю нацяжкасцю можна было б аднесці і гэтак званую «засцянковую шляхту», ды і толькі.

Пры навучанні па-вялікарускі з ужытку беларускага дзіцяці выкрэсліваецца многа своеасаблівых, чыста беларускіх слоў, вобразаў, зваротаў і, значыць, усе звязаныя з імі жывыя, ясныя і звыклыя ўяўленні і перажыванні.

...Феадосія...

Насельніцтва тут у нацыянальных адносінах вельмі пярэстае, рознапляменнае, і ў яго ўсяго адна агульная глеба — руская. Сотню гадоў сюды ўкараняюць рускую мову школа, кніга, газета, дзяржаўныя і грамадскія ўстановы... І ўкараняюць не марна — руская мова тут зрабілася агульнаўжывальнаю. Але вось колькі фраз, чутых мною ад асоб, прыналежных да інтэлігентных слаёў грамадства: «Знаетесь вы на греческой литературе?..», «Я скучаю за ним (по нем)..», «Я говорю за мои туфли», «Я хвораю на чахотку», «У меня пара курей» і г. д. Маё «і г. д.» павінна хаваць сабою мноства ўсялякіх недарэчнасцей і — этымалагічных і сінтаксічных і слоўных, якімі густа насычана мясцовае маўленне. Гэта плата за асіміляцыю, за страту свае нацыянальнасці. Мяркуецца, што ўзамен будзе дадзена руская мова. У сапраўднасці можна атрымаць толькі агідны жаргон, які можа быць базісам для чаго заўгодна, але не для культурнага будаўніцтва, не для росту духоўных каштоўнасцей.

Выбаркі з работ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА падрыхтаваў і скампанаваў ЮРАСЬ ПАЦЮПА.

Папраўка

У мінулым нумары газеты па віне рэдакцыі дапушчана памылка. У заметцы А. Іванова «Выпускаем добрых інжынераў» чытайце: «Толькі за апошнія чатыры гады сіламі нашых супрацоўнікаў выкананы дагаварныя работы з агульнай сумай засваення больш 1 мільёна рублёў...».

Наш адрас: 230023, г. Гродна, вул. Ажэшка, 22, пакой 404, тэл. 44-80-70

Газета выходзіць штотыднёва

Гродзенская абласная ўзбуйненая друкарня вул. Паліграфістаў, 4.

Тыраж 2000 экз.

Зак. 3238. АИ 05126.

Рэдактар Л. С. ЗАСЕЛЬСКАЯ.